

JAN DYLIK

ŻYCIORYS NAUKOWY

Jan Dylík, syn Bonifacego i Bronisławy Koszańskiej, urodził się w Łodzi 19 czerwca 1905 r. Świadectwo dojrzałości uzyskał w gimnazjum K. Wiśniewskiego w Łodzi, w roku 1925. Po maturze podjął studia geograficzne, prehistoryczne i historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim, a kontynuował je i ukończył w Uniwersytecie Poznańskim z geografii, jako przedmiotu głównego i prehistorii jako pobocznego. Podstawą uzyskania stopnia doktora filozofii w zakresie geografii i prehistorii w 1930 r. stała się rozprawa *Osadnictwo epoki kamiennej w przelomowej dolinie Warty pod Poznaniem (1931)*.

Już w czasie studiów związał się z Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie: od lata 1928 r. - epizodycznie, a od roku 1930 stale pracował jako asystent w tym muzeum.

W 1932 r. Jan Dylík uzyskał stypendium Funduszu Kultury Narodowej na wyjazd za granicę. Celem podróży naukowej stały się Austria, Niemcy, Dania i Szwecja. Bogaty materiał zebrany podczas 9-miesięcznych studiów i podróży stał się przedmiotem publikacji (m. in. *Die Besiedlung des nördlichen Wiener Beckens zur neolithischen Zeit*, 1935) oraz zachętą do kontynuacji i pogłębienia studiów za granicą. Podczas niespełna półtorarocznej pracy w Instytucie Geograficznym w Poznaniu (koniec 1932 - wiosna 1934) został przygotowany program kolejnych planowanych badań terenowych, tym razem w Skandynawii. Następne stypendium Funduszu Kultury Narodowej pozwoliło na realizację w 1934 r. podróży naukowej do Szwecji, Finlandii, Estonii i Łotwy.

W tym czasie krystalizował się zamiar odtworzenia rozwoju osadnictwa epoki kamiennej na wybrzeżach Bałtyku na tle zmian klimatycznych i przemieszczeń linii brzegowych. Niestety przywiezione materiały nie doczekały się opracowania i publikacji - przepadły w 1939 r.

Po podróży do Skandynawii w 1934 r. Jan Dylík aktywnie uczestniczył w obradach Międzynarodowego Kongresu Geograficznego w Warszawie jako sekretarz Sekcji Geografii Prehistorycznej i Historycznej oraz Historii Geografii, a także jako autor wygłoszonego referatu pt. "Die geographische Lage der prähistorischen Siedlungen und die Entwicklung der Ökumene in Westpolen bis in die historische Zeit".

Udział w tym kongresie stanowił akcent kończący pierwszy etap samodzielnej działalności naukowej obejmującej geografie prehistoryczną. Przejawem uznania tej działalności było przyznanie Złotego Medalu Uniwersytetu Poznańskiego (1932).

W późniejszych latach związki badawcze z prehistorii nie były już tak ścisłe. Nigdy jednak nie wygasły zainteresowania, kontakty i - w miarę potrzeby - współpraca z archeologami. Pozostały również nabyte i utrwalone podczas prac wykopaliskowych i przekazywane później młodszym geomorfologom, archeologiczne metody i nawyki traktowania odkrywek geologicznych z podobną drobiazgowością jak przy dokumentacji stanowisk prehistorycznych.

W 1934 r., po dziewięciu latach rozluźnienia związków z Łodzią Jan Dylík wrócił do niej i w 1935 r. na propozycję Komitetu Badań Regionalnych rozpoczął badania geograficzne w województwie łódzkim, których celem miało być opracowanie monografii Wyżyny Łódzkiej i obszarów przyległych. W roku 1936 wykładał na Wyższym Studium Handlowym przy łódzkim oddziale Wolnej Wszechnicy Polskiej, a od 1937 r. aż do wybuchu II wojny światowej prowadził w tym oddziale wykłady z geografii gospodarczej Polski i antropogeografii.

W latach 1935-1939 był Jan Dylík m. in. wykładowcą Uniwersytetów Robotniczych w Łodzi; wykładał w ośrodkach na Bałutach i Chojnach pełniąc tam przez pewien czas funkcje kierownika. Liczną grupę swoich słuchaczy зараżonych Jego łódzkim patriotyzmem i uznaniem uroków ziemi łódzkiej wprowadził do Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego jako ówczesny Prezes Oddziału i Okręgu Łódzkiego PTTK.

W 1939 r. zdążyła jeszcze ukazać się popularno-naukowa praca *Łódź i okolice, przewodnik geograficzny* oparta w dużym stopniu na własnych badaniach i obserwacjach autora, które były gromadzone do przygotowywanej monografii tego obszaru. Niestety, zarówno gotowy do druku pierwszy tom tej monografii, jak i materiały do tomu drugiego uległy zniszczeniu w 1939 r. Nie doszła również do skutku planowana na jesień 1939 r. habilitacja u Profesora Stanisława Pawłowskiego w Uniwersytecie Poznańskim.

Wojna, okupacja niemiecka i związane z nią prześladowania Polaków już w pierwszych miesiącach dotknęły Jana Dylíka. 11 grudnia 1939 r. znalazł się w pierwszej grupie inteligencji polskiej objętej planową akcją wysiedleń do tzw. Generalnej Guberni. Po kilkudniowym, przymusowym pobycie w obozach przejściowych został wraz z rodziną wywieziony do Krakowa. Stąd wkrótce przeniósł się do Warszawy, gdzie spędził pięć lat okupacji. Wynikiem działań represyjnych była oczywiście utrata elementarnych dóbr materialnych i środków do życia, ale - co ważniejsze - całkowite zniszczenie wcześniejszego dorobku badawczego: gromadzonych latami materiałów i zaawansowanych opracowań.

Mimo bardzo trudnych warunków bytowych i konieczności zarobkowania w różny sposób, często jako niewykwalifikowany robotnik, Jan Dylík nie zrezygnował z kontynuowania działalności naukowej i dydaktycznej.

Oprócz prowadzenia zajęć na tajnych kompletach w zakresie szkoły średniej, już od 1942 r. wykładał antropogeografię i geografię gospodarczą na kompletach Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Na podstawie wcześniejszego dorobku i przemyśleń podjął temat o roli elementów morfologicznych w antropogeografii, czego wynikiem stała się rozprawa *Próba antropogeograficznej monografii stoku*. Rezultat pracy włożonej w przygotowanie wykładów stanowił duży uniwersytecki podręcznik ogólnej geografii gospodarczej. Niestety żaden z tych rękopisów nie przetrwał Powstania Warszawskiego.

Jan Dylík uczestniczył również aktywnie i efektywnie w przygotowaniach do planowanego i postulowanego włączenia do powojennej Polski ziem zachodnich i północnych, czyli Prus Wschodnich, Pomorza Zachodniego, Ziemi Lubuskiej i Dolnego Śląska. Wynikiem wielomiesięcznego, intensywnego gromadzenia i zestawiania materiału stało się wydawnictwo Polski podziemnej pt. *Ziemie powracające. Obraz geograficzno-gospodarczy, 1. Pomorze Wschodnie (Prusy Wschodnie), Gdańsk*, wchodzące w skład Biblioteki Ziem Zachodnich, a wydane drukiem w 1942 r. (Warszawa TZWW). Zebrane materiały i literatura pozwoliły na bardzo szybkie późniejsze przygotowanie do druku *Geografii Ziem Odzyskanych*, obszernego dzieła, które ukazało się już w 1946 r.

W styczniu 1945 r., natychmiast po przejściu frontu i uwolnieniu środkowej Polski spod okupacji niemieckiej, Jan Dylík wrócił do Łodzi i włączył się energicznie do współorganizowania Uniwersytetu Łódzkiego. Pierwsze wykłady, obok Konrada Jażdżewskiego, Ireneusza Michalskiego, Mariana Grotowskiego, prowadził już w marcu 1945 r. w gościnnie użyczonych powstającemu uniwersytetowi salach "Szkoły Włókienniczej" przy ul. Żeromskiego. W tym też czasie tworzył zaczątki późniejszego Instytutu Geografii uzyskując własny lokal, zakupując sprzęt oraz pierwsze pozycje biblioteki i zgłaszając wnioski o zatrudnienie pierwszych asystentów. W marcu 1945 r. Jan Dylík został formalnie zatrudniony w Uniwersytecie Łódzkim. Mimo absorbujących prac organizacyjnych nie zaniedbał odrobienia zapóźnień formalnych spowodowanych 5-letnią okupacją. W dniu 17 grudnia 1945 r. otrzymał na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego *veniam legendi* - prawo wykładania na uniwersytecie, co oznaczało habilitację na tym wydziale i stanowiło podstawę uzyskania stopnia docenta. W 1947 r. uzyskał tytuł naukowy i stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 1956 r. - profesora zwyczajnego. Równocześnie pełnił funkcje organizacyjne jako kierownik Zakładu

Geograficznego, następnie kierownik Katedry Geografii I, późniejszej Geografii Fizycznej. W 1951 r. został powołany na zastępcę organizatora Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, a następnie na prodziekana tego wydziału. Od chwili powołania do życia Zespołu Katedr Geografii i Geologii UŁ (1950 r.) stał na jego czele, a następnie po przekształceniu tej jednostki w Instytut Geograficzny (1958 r.), noszący później od 1970 r. nazwę Instytutu Geografii był pierwszym i wieloletnim dyrektorem tego instytutu.

Oprócz głównego miejsca pracy, którym był zawsze Uniwersytet Łódzki, sprawował Profesor dodatkowo, w latach 1954-1966, funkcję kierownika Pracowni Geomorfologii Ogólnej Instytutu Geografii PAN w Łodzi.

Od momentu przekształcenia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Łodzi w Łódzkie Towarzystwo Naukowe, w 1945 r. był jego sekretarzem generalnym, a od 1966 - po ustąpieniu Profesora Tadeusza Kotarbińskiego - prezesem. Profesor Jan Dylík był współtwórcą Łódzkiego Towarzystwa Naukowego.

W roku 1956 powstały możliwości nawiązywania kontaktów uczonych polskich z nauką światową. Wówczas to zaczęła się ożywiona działalność Jana Dylíka w geograficznych organizacjach międzynarodowych, przede wszystkim w Międzynarodowej Unii Geograficznej. Uczestnictwo w kongresach, konferencjach i sympozjach zagranicznych i organizowanie licznych spotkań w Polsce wpływało na coraz ściślejsze związki z nauką i uczonymi świata. Działalność ta przyczyniła się do uznania przez międzynarodową społeczność uczonych. Wyrazem tego uznania był czterokrotny wybór Profesora Jana Dylíka na przewodniczącego jednej z komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej, liczne zaproszenia na wykłady, a także honorowe członkostwa i medale zagranicznych towarzystw naukowych oraz nadanie godności doktora *honoris causa* przez Uniwersytet w Caen i Uniwersytet w Strasburgu. Równie żywa działalność krajowa powodowała obdarzanie Jana Dylíka licznymi funkcjami i godnościami jak np. członkostwo Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, Geograficznego Komitetu Narodowego MUG, Głównej Komisji Kwalifikacyjnej przy Prezydium PAN i wreszcie w 1967 r. powołanie na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk.

Niesłabnąca aktywność i rozległe plany sprawiały najlepsze rokowania na wiele jeszcze lat twórczej działalności. Niestety 7 czerwca 1973 r., na kilkanaście dni przed ukończeniem 68 roku życia, nagły i rozległy zawał mięśnia sercowego przekreślił wszelkie zamierzenia i nadzieje.

Profesor Jan Dylík. Sylwetki łódzkich uczonych, z. 21, red. H. Klatkowa. ŁTN, Łódź 1995, s. 5-8.